

Bartosz Pasterski¹

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Modernizacja bez suwerenności. Przemiany gospodarcze i społeczne w Polsce Ludowej”, Rzeszów, 4 czerwca 2020 r.

W czerwcu 2020 r. na Uniwersytecie Rzeszowskim odbyła się trzecia konferencja z cyklu „Oblicza polskiej modernizacji”. Sesja została zorganizowana przez Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego w ramach projektu naukowego „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku”. W związku z sytuacją epidemiczną oraz podjętymi działaniami związanymi z zapobieganiem rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-CoV-2 konferencja odbyła się w trybie zdalnym na platformie internetowej Zoom.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał Prorektor ds. Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, prezes Polskiego Towarzystwa Historii Gospodarczej, kierownik Zakładu Historii Gospodarczej i Społecznej Instytutu Historii UR prof. dr hab. Paweł Grata, który powitał zgromadzonych uczestników w osobach historyków gospodarki i ekonomistów z wielu ośrodków akademickich całego kraju. Wyraził radość z zorganizowania konferencji w formule on-line mimo wciąż trudnej sytuacji sanitarnej w całym kraju. Poinformował także o opublikowaniu pierwszego tomu rozpraw z serii „Biblioteka Polskiej Modernizacji”.

Po oficjalnym otwarciu rozpoczęły się obrady plenarne. W pierwszej sekcji, zatytułowanej „Czy i jaka modernizacja?”, moderatorem był prof. dr hab. Paweł Grata. Wystąpienia badaczy zainaugurował referat prof. dra hab. Jędrzeja Chumińskiego z Uniwersytetu Ekonomicznego we

¹ Mgr Bartosz Pasterski, doktorant w Instytucie Historii, Kolegium Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów, e-mail: ba-pa@wp.pl, nr ORCID: 0000-0003-4727-890X.

Wrocławiu pt. *Peerełowska modernizacja – fakty i mity*. Na początku swojego wystąpienia prelegent przedstawił badania sondażowe CBOS-u dotyczące oceny PRL-u przez obywateli. Postawił zasadnicze pytanie badawcze o to, na ile PRL spełnił założenia z czasów przejmowania władzy przez komunistów. Wskazał też mierniki, które posłużyły do oceny przebiegu procesów modernizacyjnych w tym okresie. W tym ujęciu postęp społeczny i gospodarczy był odnoszony w stosunku do zacofania z okresu Drugiej Rzeczypospolitej. Prof. Chumiński wskazał wyraźnie, że bilans tego okresu wymaga jeszcze głębszych badań. Przedstawił również takie kryteria modernizacji kraju, jak PKB, wskaźnik długości życia oraz skolaryzacji. Zaprezentowane dane zostały zestawione z wynikami badań z innych krajów socjalistycznych. W podsumowaniu prof. Chumiński zaznaczył, że w okresie PRL zostało zainicjowanych wiele procesów modernizacyjnych, lecz nie doczekały się one pełnej realizacji.

Drugim prelegentem był dr hab. Sławomir Kamosiński, prof. UKW z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, który przygotował referat pt. *Podłoże niepowodzenia strategii naśladownictwa jako próby modernizacji Polski Ludowej*. Prof. Kamosiński rozpoczął od prostego podziału państwowych strategii gospodarczych na podejścia innowacyjne i naśladowcze. Postawił kluczowe pytanie o to, czy PRL, kupując licencje, miała rzeczywiste szanse na dokonanie modernizacji. Wskazał na uwarunkowania polityczne, mające istotny wpływ na postęp ekonomiczny kraju, np. wpływ „zimnej wojny”, która znacznie ograniczyła możliwość sprzedaży licencji do państw Europy Środkowo-Wschodniej. Wyjaśnił rolę Komitetu Koordynacji Wielostronnej Kontroli Eksportu i jego wpływ na sytuację krajów bloku wschodniego. Określił rolę ZSRR w zakresie sterowania rozwojem państw oraz sprzedaży produktów. Jako przykład podał m.in., że licencje w omawianym okresie były kupowane w całości, np. dla toruńskiej Elany. Scharakteryzował też początek rozwoju polskiej informatyki, ograniczony w dużej mierze do wykorzystywania maszyn liczących. W tym okresie zakupiono dopiero pierwsze oprogramowanie do drukarek wierszowych. Konkluzja wywodów badacza łączyła się z pytaniem o to, czy zakupy licencji nie powodowały regresu krajowej myśli technicznej. Władze centralne narzucały określone rozwiązania, czego skutkiem był brak innowacyjności w działaniu. W podsumowaniu jako pozytywny efekt tego okresu prof. Kamosiński wskazał jedynie rozwój turystyki szkoleniowej.

Z kolei w referacie dr hab. Cecylii Leszczyńskiej, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, pt. *Międzynarodowy kontekst (ekonomiczny i finansowy) kryzysu peerełowskiej modernizacji (lata 1976–1989)* podjęty

został problem szerokiego projektu modernizacyjnego gospodarki lat 70. XX w. Analizie została poddana dynamika struktury importu i eksportu lat 70. oraz początku lat 80. XX w. Prof. Leszczyńska wskazała na zrównoważone obroty handlowe między Europą Zachodnią a Środkowo-Wschodnią do 1973 r. Od tego roku nastąpiło jednak przyspieszenie importu z Europy Zachodniej i w konsekwencji pojawił się ujemny bilans handlowy z krajami kapitalistycznymi. Zaprezentowane zostało także zagadnienie roli kredytów zagranicznych oraz rosnącego zadłużenia, a także geneza „klubu londyńskiego” oraz „paryskiego”. Początkowo pomoc w obsłudze zadłużenia oferował ZSRR, proponując bezwrotne pożyczki. Pojawił się jednak problem ze zdobywaniem dewiz. W 1978 r. w „Financial Times” znalazła się pierwsza informacja o problemie z obsługą zadłużenia przez PRL. W referacie zaprezentowane zostały starania kraju, aby dołączyć do Międzynarodowego Funduszu Walutowego. W końcowej części wystąpienia prelegentka przedstawiła konteksty międzynarodowe sytuacji ekonomicznej tamtych dekad: dewaluacja dolara, drugi szok naftowy i ich wpływ na sytuację gospodarczą Polski. Została również poruszona kwestia pojawienia się inflacji.

Kolejnym referentem był dr Marian Zalesko z Uniwersytetu w Białymstoku, który zaprezentował temat *Polscy ekonomiści okresu socjalizmu wobec modernizacji gospodarki PRL*. Na początku swojego wystąpienia scharakteryzował sytuację wyjściową gospodarki polskiej w 1945 r. Jak zauważył, szybka budowa socjalizmu charakteryzowała się współdziałaniem idei frontu narodowego oraz idei postępowych. Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej szybko zostały podporządkowane założenia gospodarcze. Liczba polskich ekonomistów po II wojnie światowej była zdecydowanie zbyt mała, gdy rozpoczął się proces odbudowy potencjału polskiej ekonomii. Rozwój tej nauki odbywał się według odgórnie narzuconej reguły. Badacz scharakteryzował poglądy polskich ekonomistów działających w Centralnym Urzędzie Planowania. Ci specjaliści w większości opowiadali się za istnieniem trójsektorowej gospodarki. Dr Zalesko przytoczył m.in. poglądy prof. Wacława Stankiewicza i nakreślił rolę Hilarego Minca oraz jego poglądy na gospodarkę. W podsumowaniu dr Marian Zalesko wskazał nadrzędną rolę czynnika społeczno-politycznego, który mocno wpływał na poglądy ówczesnych ekonomistów.

Ostatnim prelegentem w tej sekcji był dr hab. Karol Chylak ze Społecznej Akademii Nauk w Warszawie, który wygłosił referat pt. *Którą drogą? Gospodarka i społeczeństwo w wolnej Polsce w myśli środowisk niepodległościowych w PRL*. Tematyka ta nie była dotąd zbyt popularna w badaniach naukowych. Prof. Chylak wskazał, że zagadnienia gospodarcze były w myśli środowisk opozycyjnych traktowane jako problemy

bieżące. Rzadko pojawiały się własne poglądy na kwestie gospodarcze. Badacz przedstawił najważniejsze ugrupowania niepodległościowe oraz ich stosunek do PRL: ROPCiO oraz Konfederację Polski Niepodległej. Wizja przyszłej Polski KPN-u była utożsamiana z poglądami Leszka Moczulskiego. Prof. Chylak przedstawił poglądy gospodarcze KPN-u, w których m.in. została określona rola państwa w gospodarce. W kwestii ówczesnej polityki bieżącej środowisko to opowiadało się za podwyżką płacy minimalnej oraz reformą polityki mieszkaniowej. Referent wyjaśnił różnice w poglądach między KPN i innymi organizacjami a „Solidarnością”. W podsumowaniu badacz wskazał na przeobrażenia kwestii ekonomicznych w dorobku myślowym KPN-u, które były powiązane z Leszkiem Moczulskim i jego żoną. Po referacie rozpoczęła się dyskusja dotycząca zaprezentowanych tematów. Dyskutanci skupili się głównie na kwestii zakupów zagranicznych licencji oraz ich roli w rozwoju gospodarczym Polski.

Drugą część sesji, ujętą w formule „Socjalistyczna modernizacja – case study”, poprowadził pełnomocnik Prorektora Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego do spraw organizacji i współpracy międzynarodowej dr Jarosław Kinal. Tę turę konferencji otworzył prof. dr hab. Piotr Franaszek z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie referatem pt. *Nowa Huta – sztandarowy symbol „socjalistycznej modernizacji” gospodarki i społeczeństwa*. Szeroka koncepcja referatu sprawiła, że Nowa Huta pojawiła się w nim w różnych aspektach: gospodarczym, społecznym i politycznym. Inwestycja ta miała bowiem dwa aspekty modernizacyjne: gospodarczy oraz społeczny (modernizacja Krakowa i pośrednio całego kraju). Jej znaczenie miało polegać także na stworzeniu idealnego, socjalistycznego miasta. Referent przedstawił poszczególne etapy budowy kombinatu hutniczego (przez cały okres PRL) oraz miasta. Inwestycja ta miała przyczynić się do uformowania nowej klasy robotniczej, nowego społeczeństwa. Jego rdzeń miał stanowić silny ośrodek postępowy jako przeciwwaga dla konserwatywnego Krakowa. Interesującym aspektem rozwoju samego kombinatu było pojawienie się innych niż dotąd technologii w hutnictwie, np. z Japonii. Szczyt zatrudnienia zakład odnotował w 1979 r., kiedy pracowało w nim 38 tys. osób. Od tego roku następował stopniowy spadek liczby pracujących. W podsumowaniu prof. Franaszek podkreślił, że wbrew oczekiwaniom władzy to między innymi klasa robotnicza z Nowej Huty przyczyniła się do upadku komunizmu.

W referacie dra hab. Romana Macyry prof. UAM z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pt. *Industrializacja w PRL: przypadek Wielkopolski (1945–1989)* został z kolei podjęty problem moder-

nizacji przemysłu w Wielkopolsce. W pierwszej części wystąpienia badacz poruszył kwestie modernizacyjne w okresie zaborów oraz dwudziestolecia międzywojennego. Zostały przytoczone poglądy ekonomistów z Wyższej Szkoły Handlowej, którzy uważali, że rozwój gospodarczy jest możliwy wyłącznie w oparciu o bazę surowcową. Znaczącą inwestycją w tym okresie była budowa kopalni węgla brunatnego wraz z elektrownią w Koninie. Prof. Macyra krytycznie ocenił działania inwestycyjne na wschodzie Wielkopolski. Od połowy lat 50. XX w. następowała tam bowiem stopniowa likwidacja przemysłu drobnego, prywatnego. W podsumowaniu referent wskazał, że pomimo istniejącego potencjału Wielkopolska nie stała się krajowym czy nawet regionalnym centrum produkcji rolnej. Jedynym ważnym osiągnięciem było powstanie elektrowni, które bazowały na miejscowym surowcu.

Następnym prelegentem był dr hab. Zygmunt Woźniczka, prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, który zaprezentował referat pt. *Modernizacja miast Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego w Polsce Ludowej (wybrane aspekty)*. Górny Śląsk oraz Zagłębie Dąbrowskie to okręgi, które nie zostały mocno zniszczone w czasie obu wojen. Były nowoczesne, posiadały innowacyjną infrastrukturę miejską. W regionie tym był też najniższy wskaźnik analfabetyzmu. Po zakończeniu II wojny światowej nastąpił wzrost pozycji Katowic w regionie, stały się one jego centrum administracyjnym i gospodarczym. Natomiast miasta Gliwice, Zabrze czy Sosnowiec straciły na znaczeniu. Dużym impulsem rozwojowym była rozbudowa istniejących i budowa nowych kopalni, a także zwiększenie produkcji stali. Prof. Woźniczka wskazał na postępujący proces deglomeracji miast górnośląskich. Podobne w założeniach do krakowskiej Nowej Huty było miasto Tychy, nazywane „śląską Nową Hutą”. Wraz z odkryciem złóż węgla kamiennego i budową zakładu wydobywczego Jastrzębie Zdrój utraciło status uzdrowiska. Procesy modernizacyjne odbywały się również w Zagłębiu Dąbrowskim. Największą inwestycją tego okresu była budowa Huty Katowice w Dąbrowie Górniczej. Inwestycja ta przyczyniła się do rozwoju regionu oraz zmiany struktury ludności. W podsumowaniu badacz podkreślił rozwój szkolnictwa i powstanie Politechniki Śląskiej w Gliwicach.

Jako przedostatni w tej części obrad swój referat pt. *Wpływ misji gospodarczych MFW i Banku Światowego na kierunek i skalę modernizacji gospodarki PRL w latach 80. XX w.* przedstawił dr Dariusz Grała z Instytutu Kliometrii i Badań nad Transformacją w Poznaniu. Na początku swojego wystąpienia dr Grała wskazał bazę źródłową zagadnienia, którą stanowiły odtajnione dokumenty Banku Światowego w Waszyngtonie oraz archiwum Ministerstwa Finansów, w tym zbiór stenogramów

z posiedzeń w ministerstwie. Innym źródłem materiałów były dokumenty wspomnieniowe, np. Stanisława Gomułki czy Stanisława Długosza. Badacz przedstawił historię oraz główne cele działalności Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego. Określił powody wystąpienia Polski z MFW w 1950 r. oraz zagadnienia związane z ponownym akcesem do organizacji w 1986 r. Główną osią sporu z tymi instytucjami była jego zdaniem kwestia nowych kredytów oraz obsługi rosnącego zadłużenia. Pod koniec wystąpienia prelegent omówił także stosunek „Solidarności” do MFW i ich propozycji.

Prof. dr hab. Dariusz Jarosz z Instytutu Historii PAN w Warszawie przedstawił zagadnienie pt. *Modernizacja imitacyjna wsi w Polsce oparta na modelu sowieckim w latach 1948–1956: aspekty gospodarcze, społeczne i kulturowe*. Prelegent najpierw wyjaśnił teorie modernizacyjne i pojęcie zmiany społecznej. Jak zauważył, nie zawsze procesy modernizacyjne wsi odbywały się zgodnie z założonym podstawowym modelem. Teorie neomodernistyczne, które były preferowane przez ZSRR, opierały się na projekcie nowoczesności oświeceniowej, co nie sprawdzało się w przypadku polskiej wsi. Zderzenie ze stalinowską rzeczywistością w Polsce doprowadziło do odejścia od mnogości pomysłów modernizacji wsi. Symbolem modernizacyjnym polskiej wsi było powstanie spółdzielni produkcyjnych. Prof. Jarosz dokonał analizy działalności spółdzielni produkcyjnych i określił ich znaczenie w wymiarze ekonomicznym i społecznym. Po zakończonym referacie odbyła się dyskusja skupiona wokół przedstawionych przypadków modernizacyjnych oraz ich oceny dla gospodarki PRL.

Trzecią część sesji, pt. „Próby modernizacji polskiej wsi”, poprowadził prof. dr hab. Paweł Grata. Wystąpienia referentów rozpoczął dr hab. Tadeusz Janicki, prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który przedstawił zagadnienie pt. *Modernizacja techniczna rolnictwa i wiejskich gospodarstw domowych w PRL w latach 1957–1975*. W opinii badacza modernizacja rolnictwa odbywała się w sposób powolny i była obciążona wieloma wadami. Porównane zostały okresy rządów Władysława Gomułki i Edwarda Gierka. W pierwszym z tych okresów modernizacja rolnictwa odbywała się w zakresie produkcji roślinnej (zwłaszcza w latach 50. XX w.), zaś w drugim w aspekcie rozwoju zabudowy gospodarczej (lata 70. XX w.) oraz upowszechnienia maszyn. Prelegent dokonał analizy działalności państwowych gospodarstw rolnych oraz spółdzielni produkcyjnych. Wyjaśnił, jakie były przyczyny i hamulce modernizacji rolnictwa. Prof. Janicki wskazał również pojawienie się nowej kategorii społecznej, czyli chłoporobotników, dla których gospodarstwa rolne stały się jednym z wielu źródeł utrzymania.

W podsumowaniu referent podkreślił osiągnięcie wysokiego poziomu produkcji rolnej, poprawę warunków życia na wsi, ale także przeinwestowanie PGR-ów.

Autorkami dwóch kolejnych referatów były wspólnie dr Sylwia Straszak-Chandoła z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz dr hab. Adriana Merta-Staszczak, prof. Politechniki Wrocławskiej. Pierwsza z badaczek zaprezentowała zagadnienie pt. *Zmiany „modernizacyjne” rolnictwa w latach 1975–1989*. Zdaniem referentki sytuacja osób pracujących w rolnictwie w latach 70. XX w. wyraźnie się poprawiła. W 1972 r. zrezygnowano z obowiązkowych dostaw, zapewniona została bezpłatna opieka zdrowotna. Badaczka zilustrowała to prezentacją poziomu dochodów gospodarstw rolnych w poszczególnych rejonach kraju. Już jednak w drugiej połowie lat 70. XX w. nastąpił spadek dochodu narodowego w rolnictwie. Dr Straszak-Chandoła zaznaczyła przy tym, że szczególnie niedoinwestowana była gospodarka żywnościowa. Na zakończenie wystąpienia badaczka dokonała porównania modernizacji rolnictwa w Polsce z innymi krajami socjalistycznymi pod względem używania nawozów sztucznych i maszyn rolniczych.

Dr hab. Adriana Merta-Staszczak, prof. Politechniki Wrocławskiej, wygłosiła referat pt. *Przeobrażenia kulturowe na wsi w latach 1970–1989*. Zdaniem referentki na rozwój kultury na wsi tego czasu miały wpływ trzy zasadnicze czynniki: kina i biblioteki oraz występy przedsiębiorstw estradowych. W każdej wsi zgodnie z planem miały działać biblioteka, świetlica oraz kino (jeśli nie było stacjonarne, to objazdowe). Brakowało jednak odpowiedniej kadry oraz wyposażenia placówek kultury. Główną rozrywką dla dzieci rolników były zajęcia sportowe. Jak wskazała prof. Merta-Staszczak, ważną rolę odgrywały klubokawiarnie. Biblioteki mimo rozwoju procesów modernizacyjnych popadały z czasem w stagnację, ponieważ nie były dostatecznie doinwestowane, a wybór książek był niewielki. Dla pracowników rolnych brakowało też fachowej prasy specjalistycznej. Z kolei liczba przedsiębiorstw estradowych była niewielka, chociaż – jak zaznaczyła prelegentka – mieszkańcy wsi bardzo je sobie cenili. Po zakończeniu wystąpienia odbyła się dyskusja na tematy poruszone w referatach, zwłaszcza kwestie sposobów i zakresu modernizacji rolnictwa oraz dostępu do dóbr kultury.

Czwarta sesja, pt. „Przemiany społeczne”, rozpoczęła się od wystąpienia dr. hab. Grzegorza Miernika prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, z referatem pt. *Robotnicy w Polsce Ludowej. Przemiany generacyjne i konsekwencje*. Badacz zaprezentował wzrost liczby ludności kraju: od 23 mln w 1946 r. do 37 mln osób w 1985. Przez dużą część tego okresu liczba pracowników w przemyśle uspołecznionym

stale rosła. Wzrost liczby pracowników trwał do mniej więcej 1978 i 1979 r. Liczba pracujących kobiet (zwłaszcza w okresie realizacji planu 6-letniego) także rosła znacząco. Lata 80. XX w. to z kolei spadek liczby zatrudnionych robotników. Prof. Miernik wyjaśnił oraz scharakteryzował ujęcie generacyjne grupy społecznej robotników. Nakreślił również problem poszukiwania nowych robotników na wsi. Gdy praca w przemyśle przestała być atrakcyjna, robotnicy wracali na wieś. W podsumowaniu badacz zasygnalizował, że wraz z migracją robotników do miast przeniesiony został chłopski styl życia. Dla kolejnych pokoleń robotników uzyskanie awansu społecznego było już jednak łatwiejsze.

Dr Natalia Jarska z Instytutu Historii PAN w Warszawie wygłosiła referat pt. *Modernizacja a życie prywatne kobiet w powojennej Polsce*. Przemiany kulturowe, zwłaszcza zaś życia prywatnego, odbywały się szczególnie intensywnie od połowy lat 50. do połowy lat 70. Proces modernizacji i przemian społecznej obyczajowości został przedstawiony na podstawie badań jakościowych. Zaprezentowane zostały badania nad rolą ekspertów nieekonomicznych, dyskursów nad badaniami modernizacji instytucji małżeństwa, rodziny. Prelegentka wyjaśniła pojęcie biopolityki i jej roli w procesach unowocześnienia. Podkreśliła też, że od 1956 r. nastąpiła zmiana dyskursu w zakresie postrzegania modernizacji rodziny. Nastąpił rozwój opieki okołoporodowej, zwiększona została rola ojca w wychowaniu. Upowszechnił się także model rodziny z dwójką dzieci.

Jako ostatnia w tej części wygłosiła swój referat dr Ewelina Szpak z Instytutu Historii PAN w Warszawie pt. *Ciemna strona modernizacji? „Polityka nowotworowa” w PRL*. Dr Szpak zaznaczyła na początku, że polityka antynowotworowa była bliższa pojęciu biopolityki. Rak został określony jako choroba nowoczesnych społeczeństw. Wraz z rozwojem medycyny i długości życia wzrastało tempo zachorowań na raka na świecie oraz w PRL-u. Początki badań nad chorobą nowotworową odnotowano w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Nowatorskie pojęcie onkologii wprowadził prof. Tadeusz Koszarowski, a już w połowie lat 50. pojawiła się idea podjęcia walki z nowotworami. W 1952 r. został powołany Instytut Onkologiczny w Warszawie, który był kontynuatorem działalności Instytutu Radowego. Również w 1952 r. wprowadzony został obowiązek zgłaszania chorób nowotworowych i prowadzenia ich rejestru. W latach 70. XX w. prof. Halina Kołodziejska wskazała jednak, że dotychczasowe metody leczenia nowotworów były nieskuteczne. Mieszkańcy kraju traktowali chorobę nowotworową jako zakaźną. W przypadku rozwoju choroby stosowano również leczenie alternatywne. Na zakończenie swojego wystąpienia dr Szpak zaznaczyła, że najbardziej powszechnym nowotworem był rak płuc.

Ostatnia, piąta część konferencji, pt. „Transport i komunikacja, czyli «planowe» zaniedbania rozwojowe”, rozpoczęła się referatem prof. dr. hab. Janusza Kalińskiego *Projekty i dokonania w sferze budowy autostrad*. Pierwsze plany sieci autostrad pojawiły się w toku dyskusji w roku 1948. W latach 50. XX w. władza nie przywiązywała jednak zbyt dużej wagi do budowy sieci dróg, wykorzystywanych głównie dla rozbudowy przemysłu. Dopiero pod koniec tej dekady pojawiła się koncepcja dróg dla ruchu przyspieszonego. Najważniejsze połączenie autostradowe miało łączyć Katowice z Krakowem. Kolejne plany pojawiły się w latach 70. XX w. Drogi planowano budować tam, gdzie był duży ruch. Projektowane inwestycje zostały wstrzymane w 1980 r. W latach 80. XX w. stopniowo kontynuowano prace budowane. Ostatecznie w 1989 r. kraj posiadał 101 km nowych autostrad (257 km wraz z ponemieckimi trasami). Według prelegenta głównym problemem w budowie dróg pozostawała kwestia finansowania. W podsumowaniu prof. Kaliński wskazał, że zbudowane odcinki były rozproszone i nie miały większego znaczenia gospodarczego. Nie bez znaczenia było również to, iż ówczesne drogownictwo charakteryzowało się niską jakością i trwałością wykonania.

Dr hab. Andrzej Zawistowski, prof. Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, przedstawił zagadnienie pt. *Modernizując miasto – modernizujemy społeczeństwo. Próby zbudowania warszawskiego metra w okresie Polski Ludowej*. Jak zauważył, pierwsza linia metra w Europie powstała w Londynie w 1863 r., natomiast na kontynencie europejskim w Budapeszcie w 1896 r. Metro było symbolem nowoczesności i postępu. Przyczyniło się do rozwoju przestrzennego miast oraz zmiany struktury społecznej. Prof. Zawistowski zaznaczył, że pierwsze plany budowy metra w Warszawie pojawiły się w 1918 r. Ponownie do prac projektowych powrócono pod koniec lat 20. XX w. Kolejna próba to koniec lat 30. XX w., kiedy przeprowadzono prace geologiczne. Po II wojnie światowej pojawił się projekt linii SKM, której budowa miała się łączyć z niskimi kosztami, jednak w 1950 r. z projektu zrezygnowano na rzecz budowy metra głębokiego. Prelegent wskazał na militarny charakter tego projektu, który także nie rozwiązywał problemów komunikacyjnych miasta. W 1953 r. wstrzymano inwestycję, a w 1957 całkowicie zawieszono. Do budowy metra przystąpiono dopiero po zakończeniu stanu wojennego. W podsumowaniu prof. Zawistowski obrazowo stwierdził, że budowa metra odzwierciedlała wszystkie gospodarcze problemy kraju.

Następnym prelegentem był dr hab. Hubert Wilk prof. Instytutu Historii PAN w Warszawie, który zaprezentował referat pt. *Modernizacja*

czy pozorna modernizacja? *Próby unowocześnienia polskiego przemysłu motoryzacyjnego w PRL*. Koncepcja powojennej odbudowy polskiego przemysłu samochodowego pojawiła się już w 1944 r. Jak wskazał prelegent, zdaniem władz tylko zakup licencji pozwalał wyjść z zastoju w przemyśle. Badacz wyjaśnił więc, jak przebiegał proces poszukiwania licencjodawcy. Zdecydowano się na współpracę z włoskim Fiatem, lecz w latach 50. XX w. pomysł ten został zastopowany przez ZSRR, który zaferował licencję samochodu „Pabieda”, na której bazie powstał samochód „Warszawa”. Prof. Wilk przedstawił również genezę budowy fabryki samochodów osobowych na warszawskim Żeraniu oraz omówił kwestie związane z uzyskaniem licencji na budowę samochodu Fiat 126p. Ostatnia licencja w tej branży została zakupiona w drugiej połowie lat 80. XX w., gdy postawiono na produkcję Fiata Cinquecento. W podsumowaniu referent określił modernizację przemysłu motoryzacyjnego w PRL jako w dużej mierze pozorną.

Ostatnim prelegentem był dr Dawid Keller z Muzeum w Chorzowie, który przedstawił zagadnienie pt. *„Bez odpowiednich doświadczeń”*. *Produkcja taboru kolejowego w zakładach Zjednoczenia Przemysłu Taboru Kolejowego*. Omawiając stan przemysłu szynowych środków transportu, zaznaczył, że w 1948 r. działało 10 firm kolejowych, a w 1981 – 19 tego rodzaju przedsiębiorstw. Wiele do życzenia pozostawiała strategia eksportowo-importowa. Przez okres PRL sprowadzono z zagranicy 3600 lokomotyw, a wyeksportowano 97 sztuk lokomotyw spalinowych oraz 2100 sztuk parowozów. Tabor towarowy, m.in. węglarki i inne wagony do przewozu surowców i materiałów sypkich, wysyłano do ZSRR. Lokomotywy spalinowe polskiej produkcji charakteryzowały się niezbyt silną mocą. Budowa lokomotyw elektrycznych odbywała się w większości na zagranicznych licencjach, mimo że na przykład w latach 70. XX w. pojawił się prototyp nowoczesnej polskiej lokomotywy SU47, jednak jej produkcja została wstrzymana ze względu na nieprzystającą do realiów gospodarczych innowacyjność. Najliczniejszą serią wyprodukowaną w tym okresie był elektryczny zespół trakcyjny serii EN57. Motorem rozwoju całej branży była natomiast elektryfikacja sieci kolejowej. W podsumowaniu badacz wskazał, że polski przemysł kolejowy był w okresie PRL zarządzany niezgodnie z regułami ekonomii, cierpiał na niedomagania zaopatrzeniowe, niedoinwestowanie, niechęć do innowacyjności oraz brak odpowiednich kadr. Jak wskazał dr Keller, tematyka ta wciąż wymaga szeroko zakrojonych i pogłębionych badań.

Po dyskusji poświęconej wielu kwestiom związanym z procesami modernizacyjnymi w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, autentycznym osiągnięciom, ale i pozornym działaniom wielu gałęzi przemysłu

słu prof. Paweł Grata dokonał merytorycznego omówienia konferencji, wskazał, że zaprezentowane przez badaczy w podsumowaniu efekty końcowe modernizacji okresu gospodarki centralnie planowanej będą stanowiły punkt wyjścia do następnego symposium. Podziękował uczestnikom za udział w konferencji on-line oraz dyskusjach, udzielił informacji dotyczących publikacji pokonferencyjnej i zaprosił zebranych do udziału w następnej sesji z cyklu „Oblicza polskiej modernizacji”, która tym razem koncentrować się będzie wokół tematu *Modernizacja gospodarcza Polski po 1989 roku*.